

Interregionálne migrácie na Slovensku v rokoch 2004 – 2006

Anton BEZÁK

Abstract: *This paper provides some new insights into the changing pattern of internal migration in Slovakia during the 2004 - 2006 period. After a brief discussion of the data set and regional system used, two aspects of migration dynamics are investigated. Firstly, main characteristics of migration flows between the 51 functional urban regions are examined in some detail. Then, the regional pattern of migration balance is briefly analyzed.*

Key words: *internal migration, functional urban regions, interregional migration flows, Slovakia*

Úvod

Migračný systém na Slovensku prešiel v poslednom dvadsaťročí mimoriadne dramatickým vývojom. Politické, ekonomické i sociálne premeny, ktoré sa po roku 1989 uskutočnili v našej krajine, hlboko zasiahli aj do priestorového usporiadania vnútorných migrácií. Na celosystémovej úrovni došlo v priebehu 90-tych rokov minulého storočia k rapídemu poklesu objemu a intenzity vnútorného sťahovania. Priemerný ročný počet vnútorných migrácií klesol zo 100,7 tisíc v rokoch 1987 - 1989 na 68,6 tisíc v rokoch 1999 - 2001 a hrubá ročná miera migrácie sa v rovnakom období znížila z 19,2 na 12,7 ‰. Sprievodným znakom všeobecného zníženia úrovne migračnej mobility bol aj prudký pokles efektívnosti migrácie ako mechanizmu redistribúcie obyvateľstva.

Výrazné zmeny sa po roku 1989 odohrali aj v migračnej bilancii na regionálnej úrovni. Relatívne stabilná a silne polarizovaná priestorová štruktúra interregionálnych migrácií sa uvoľnila a postupne decentralizovala. Význam tradičných imigračných regiónov viazaných na tri bývalé krajské mestá a silne industrializované centrá rýchlo poklesol a ich miesto zaujali nové migračne aktívne oblasti na juhozápadnom a stredojužnom Slovensku. Extrémne hodnoty migračných sald sa podstatne znížili a regionálne rozloženie čistej migrácie a migračnej efektívnosti sa stalo rovnomernejším. Súbežne s tým nastal zvrät v migračnej bilancii viacerých regiónov v tom zmysle, že tradične ziskové regióny utrpeli migračné straty a niektoré dlhodobé stratové regióny sa stali ziskovými. V širších sférach vplyvu oboch slovenských veľkomiest došlo k obratu v orientácii čistých migračných tokov a k presunu migračne ziskových zón z jadier metropolitných regiónov do bližšieho alebo vzdialenejšieho zázemia.

Významnou odchýlkou od načrtnutého trendu je vývoj pozorovaný v ostatných rokoch. Zdá sa, že po roku 2000 dochádza na Slovensku k ďalším zmenám v charaktere vnútorného sťahovania. Celkový počet vnútorných migrácií sa do roku 2006 zvýšil na úroveň 80,5 tisíc a hrubá miera migrácie vzrástla na 14,9 ‰. Pokles objemu a intenzity sťahovania sa teda zastavil, migrácie sa postupne koncentrujú do menšieho počtu východiskových a cieľových regiónov, v migračnom systéme vrastá úroveň regionálnych i lokálnych nerovností a k redistribúcii obyvateľstva medzi obcami už prispieva približne každá štvrtá migrácia. Hoci nie je jasné, či pozorované zmeny sú prejavom dlhodobějších a stabilnejších tendencií, určite si zasluhujú primeranú pozornosť a zhodnotenie. Cieľom tohto krátkeho príspevku je doplniť a rozšíriť poznatky získané v predchádzajúcich štúdiách (Bezák, A., 2002, 2004, 2006) o stručný prehľad dynamiky interregionálnych migrácií na Slovensku v období 2004 – 2006.

Migračné dáta a regionálny systém

Analýza interregionálnych migrácií sa v našom príspevku opiera o anonymizované primárne dáta o sťahovaní, ktoré pochádzajú z bežnej evidencie pohybu obyvateľstva a opisujú migrácie ako individuálne demografické udalosti spojené so zmenou miesta trvalého pobytu sťahujúcich sa osôb. Termínom *vnútorné migrácie* označujeme zmeny trvalého bydliska medzi dvoma obcami na území Slovenska, pričom sťahovanie vo vnútri oboch slovenských veľkomiest neberieme do úvahy. Upozorňujeme však, že z tohto dôvodu môžu existovať značné diferencie medzi oficiálne publikovanými údajmi a migračnými charakteristikami vypočítanými v našom príspevku na základe revidovaných dát. Aby

sme eliminovali pôsobenie náhodných činiteľov a získali relatívne stabilné charakteristiky migrácie, agregovali sme migračné dáta do viacročného intervalu a v zhode s tým sme hodnoty migračných charakteristík vypočítali ako priemerné ročné miery. V našom príspevku analyzujeme migrácie v trojročnom období 2004 - 2006, za ktoré máme k dispozícii najnovšie údaje.

Pod *interregionálnymi migráciami* budeme v nasledujúcej analýze rozumieť migrácie medzi 51 funkčnými mestskými regiónmi, ktoré vytvárajú regionálny systém FMR 91-A, identifikovaný na základe dát o dochádzke do zamestnania zo sčítania obyvateľstva v roku 1991 pomocou modifikovanej regionalizačnej metodológie CURDS (Bezák, A., 2000, pp. 54-60). Každý funkčný mestský región zaberá priestorovo súvislé územie, ktoré okrem požiadaviek vnútornej koherencie a vonkajšej uzavretosti vzhľadom na denný pohyb za prácou spĺňa dodatočnú podmienku minimálnej veľkosti 35 tisíc obyvateľov v roku 1991.

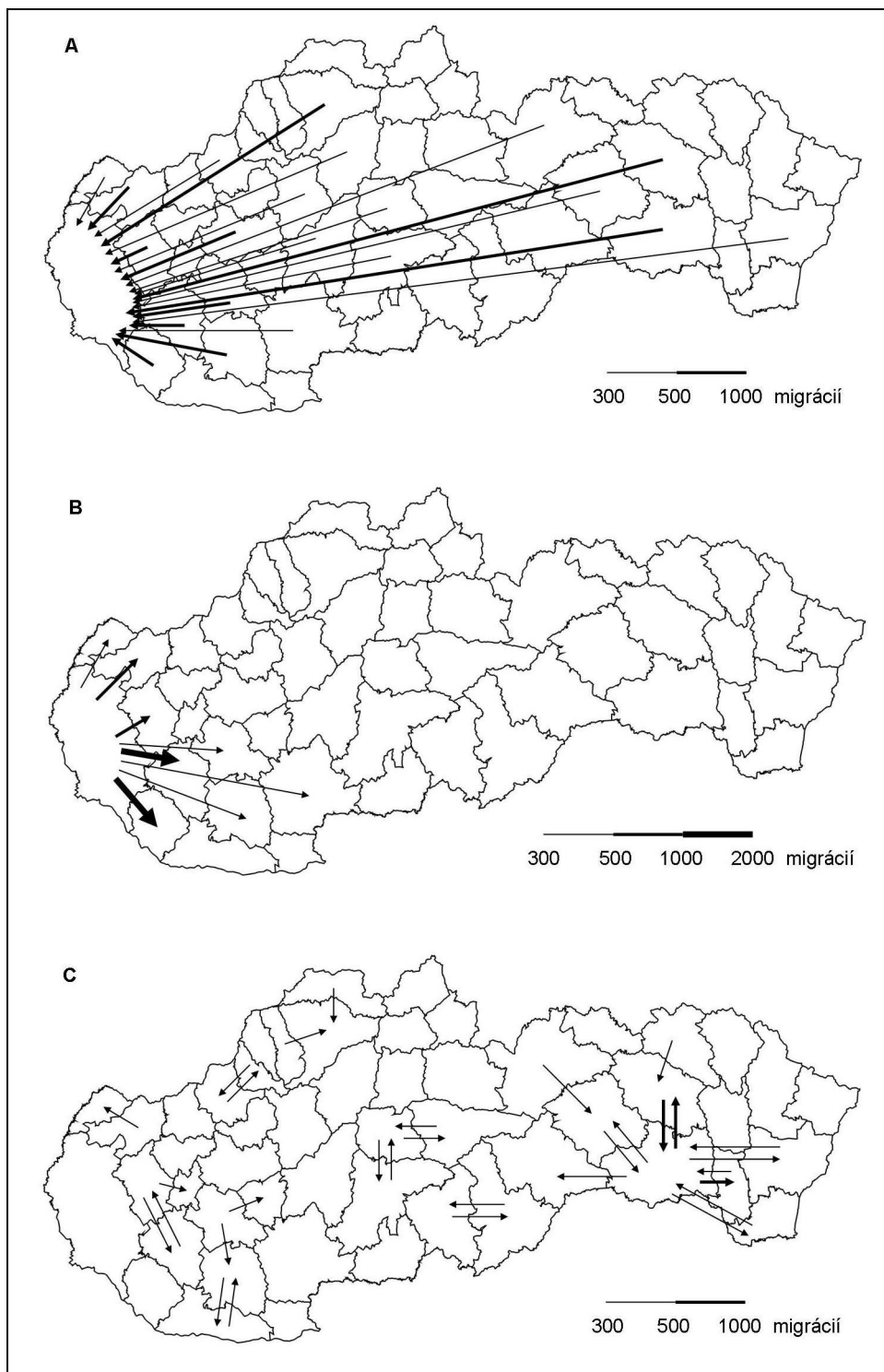
Základné charakteristiky interregionálnych migrácií

Vývoj interregionálnych migrácií môžeme podrobne sledovať na základe dostupných dát od roku 1996. Z týchto dát je zrejmé, že celkový pokles migračnej mobility v druhej polovici 90-tych rokov a jej opätovné oživenie po roku 2000 našli svoj odraz aj v zmenách objemu a intenzity sťahovania medzi funkčnými mestskými regiónmi. Počet migrácií medzi regiónmi sa najprv znížil z 28,9 tisíc v roku 1996 na 26,7 tisíc v roku 2000 a súbežne s tým poklesla aj hrubá miera interregionálnej migrácie z 5,4 na 4,9 ‰. Keďže počet vnútroregionálnych migrácií sa v tom istom období udržal približne na rovnakej úrovni, podiel migrácií medzi regiónmi z celkového objemu vnútorného sťahovania klesol zo 42,2 na 39,9 %. Po roku 2000 však nastáva zmena aj v sťahovaní medzi regiónmi. Svedčia o tom údaje za obdobie 2004 - 2006, ktoré potvrdzujú vzrast počtu interregionálnych migrácií na 30,9 tisíc priemerne za rok, opätovné zvýšenie hrubej ročnej miery migrácie na 5,7 ‰ a stabilizáciu podielu sťahovania medzi regiónmi na úrovni 40 %.

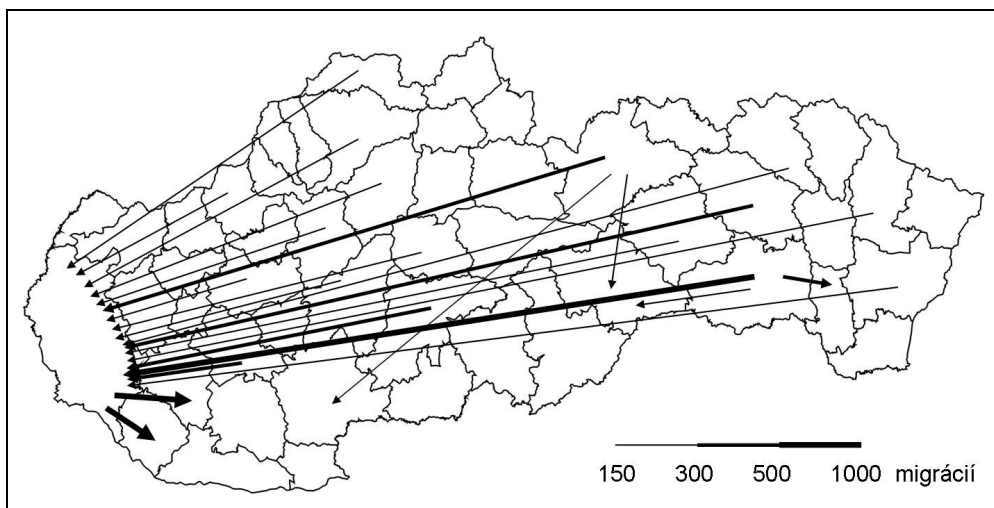
Celosystémové charakteristiky interregionálnych migrácií poskytujú iba súhrnné informácie o migračnom systéme, ktoré môžu zakrývať výrazné priestorové diferencie v migračnej mobilitě. Z tohto dôvodu je vhodné podrobiť systematickej analýze migračné toky medzi regiónmi. Na obr. 1 a 2 sú zobrazené najvýznamnejšie hrubé i čisté migračné toky medzi funkčnými mestskými regiónmi v rokoch 2004 - 2006. V záujme väčšej prehľadnosti sú hrubé migračné toky s viac ako 300 migráciami zobrazené selektívnym spôsobom tak, že mapy A a B na obr. 1 znázorňujú toky, ktoré končia a začínajú vo funkčnom mestskom regióne Bratislava a mapa C toky medzi ostatnými dvojicami funkčných mestských regiónov. Obr. 2 zobrazuje všetky čisté migračné toky s viac ako 150 migráciami. Na oboch obrázkoch sa dá identifikovať niekoľko charakteristických črt priestorovej štruktúry interregionálnych migrácií.

Pravdepodobne najvýraznejším atribútom sťahovania medzi funkčnými mestskými regiónmi je mimoriadne vysoký stupeň priestorovej koncentrácie hrubých migračných tokov do relatívne malého počtu priestorových „kanálov“. Jednoduchú predstavu o stupni tejto koncentrácie môžeme získať usporiadaním migračných tokov do klesajúcej postupnosti. Hoci 200 najväčších tokov tvorí iba malú časť (necelých 8 %) z celkového počtu tokov, ktoré môžu existovať medzi 51 regiónmi, napriek tomu sa prostredníctvom týchto najväčších tokov uskutočnilo v pozorovanom období až 60,8 % z celkového objemu sťahovania medzi funkčnými mestskými regiónmi.

Vysoký stupeň priestorovej koncentrácie interregionálnych migrácií je predovšetkým dôsledkom dominantného postavenia funkčného mestského regiónu Bratislava v priestorovej štruktúre migračného systému. V tejto súvislosti stojí za zmienku, že v regióne hlavného mesta končí alebo začína viac ako štvrtina (27,7 %) z celkového počtu interregionálnych migrácií. Migračná výmena medzi Bratislavským regiónom a ostatnými funkčnými regiónmi sa pritom vyznačuje osobitnou priestorovou konfiguráciou. Bratislavský región je na jednej strane východiskom silných emigračných tokov smerujúcich do susedných regiónov Šaľa - Galanta, Dunajská Streda, Trnava a Senica. Na druhej strane je cieľom významných imigračných tokov prichádzajúcich nielen z bezprostredného zázemia (regióny Šaľa - Galanta, Trnava, Senica, Dunajská Streda a Nové Zámky), ale aj z veľmi rozsiahlej imigračnej oblasti zahŕňajúcej predovšetkým regióny veľkých miest, ako sú Košice, Nitra, Prešov, Žilina, Prievidza, Banská Bystrica, Poprad a Zvolen. Malým príspevkom ku koncentrácii interregionálnych migrácií sú aj pomerne silné migračné toky spájajúce región Košice s regiónmi Prešov a Trebišov.

Obr. 1. Najväčšie hrubé migračné toky medzi funkčnými mestskými regiónmi v rokoch 2004 – 2006

Obr. 2. Najväčšie čisté migračné toky medzi funkčnými mestskými regiónmi v rokoch 2004 – 2006

Ďalšou charakteristickou vlastnosťou sťahovania medzi funkčnými mestskými regiónmi je intenzívny pokles počtu migrácií s rastúcou vzdialenosťou medzi východiskovým a cieľovým regiónom. Táto vlastnosť spôsobuje, že približne polovica (47,9 % v rokoch 2004 - 2006) interregionálnych migrácií sa na Slovensku uskutočňuje medzi dvojicami susedných regiónov. Len Bratislavský a v podstatne menšom rozsahu aj Košický región má intenzívnu migračnú výmenu so vzdialenými regiónmi. Je zrejmé, že v tomto prípade sa imedančný účinok vzdialenosti prekonáva vysokou atraktivitou, resp. propulzivitou oboch slovenských metropol. Ako prezrádza obr. 1C, všetky ostatné významné toky prúdia medzi susednými regiónmi.

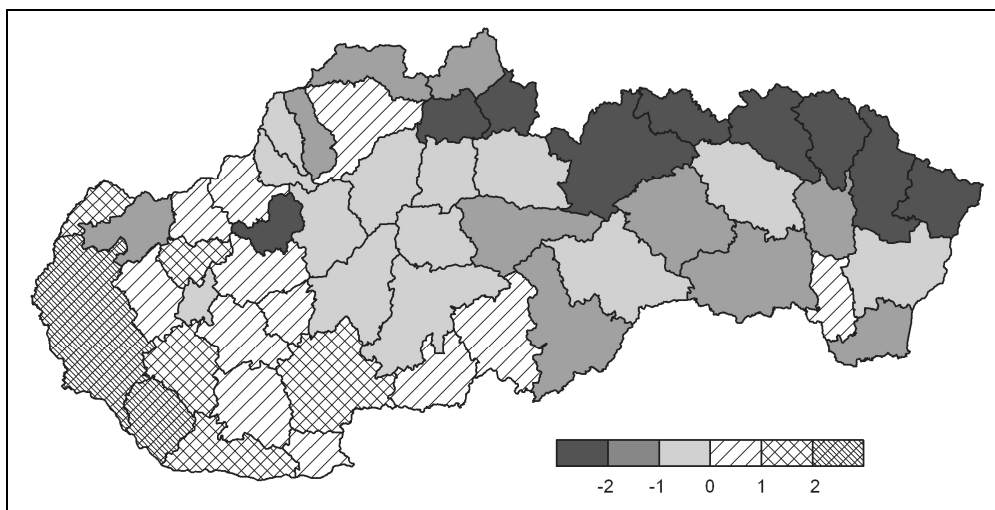
Napokon sa treba zmieniť o relatívne vysokom stupni protismernosti interregionálnych migrácií. Táto vlastnosť migračného systému sa prejavuje v tom, že každý väčší migračný tok spravidla sprevádza takmer rovnako veľký tok v opačnom smere, pričom obidva toky sa kompenzujú s rôznym výsledkom. Presnú predstavu o rozsahu tejto kompenzácie môžeme získať na základe indexu systémovej efektívnosti, ktorý vyjadruje celkový účinok migrácie na redistribúciu obyvateľstva v rámci celého regionálneho systému. Hodnoty indexu udávajú, že v rokoch 2004 - 2006 prispievalo k redistribúcii obyvateľstva každý rok priemerne 11,8 % migrácií medzi funkčnými mestskými regiónmi. To znamená, že k migračnej strate alebo zisku jedného obyvateľa viedlo len každé ôsme presťahovanie cez hranice niektorého z funkčných mestských regiónov.

Relatívne vysoký stupeň protismernosti interregionálnych migrácií spôsobuje, že čisté migračné toky medzi funkčnými mestskými regiónmi tvoria iba malú časť migračného obratu medzi dvojicami regiónov. Ako je zrejmé z obr. 2, k najväčším čistým migračným tokom patria takmer výlučne toky, ktoré začínajú alebo končia v Bratislavskom regióne. Okrem nich existujú iba štyri ďalšie toky, ktoré v rokoch 2004 - 2006 prekročili hranicu 150 migrácií. Dva z nich smerujú z Košického regiónu do susedných regiónov Trebišov a Rožňava a zostávajúce dva spájajú región Poprad a regiónmi Levice a Rožňava¹. Pozoruhodné je, že čisté migračné toky medzi regiónom hlavného mesta a dvoma susednými regiónmi Šaľa - Galanta a Dunajská Streda majú odstredivú orientáciu. Všetky ostatné čisté toky spájajúce Bratislavský región so vzdialenejšími regiónmi majú naproti tomu jasný dostredivý charakter. Všimnime si, že najväčšie z týchto „diaľkových“ čistých tokov vychádzajú z východoslovenských regiónov Košice, Prešov a Poprad.

¹ Dva migračné toky vychádzajúce z regiónu Poprad a smerujúce do regiónov Levice a Rožňava predstavujú špecifické prípady, ktoré sa nedajú subsumovať pod všeobecné pravidlá interregionálnej migrácie. Podrobný rozbor primárnych dát a následné rozhovory so starostami a matrikármi cieľových obcí odhalili, že v oboch prípadoch sa na sťahovaní výrazne podieľajú organizované presuny Rómov z miest Poprad a Kežmarok do vybraných obcí Levicekého a Rožňavského regiónu (Ipeľský Sokolec a Lontov, resp. Dobšiná, Licince, Ratková a Henckovce).

Regionálne diferencie v čistej migrácii

V regionálnom rozložení hodnôt miery čistej migrácie (Obr. 3) sa zreteľne prejavuje výrazný priestorový trend – takmer súvislý a plynulý pokles hodnôt od juhozápadu na severovýchod Slovenska. Kladné migračné saldo malo v pozorovanom období 19 funkčných mestských regiónov, lokalizovaných v novej migračne aktívnej oblasti na juhozápadnom a stredojiužnom Slovensku. Na ostatnom území Slovenska sa ako migračne ziskové ukázali iba regióny Žilina a Trebišov.

Obr. 3. Priestorové rozloženie hodnôt miery čistej migrácie (v %) v rokoch 2004 – 2006

Najväčší absolútny zisk z vnútornej migrácie zaznamenal región hlavného mesta (2067 osôb priemerne ročne) a dva susedné regióny Šaľa - Galanta a Dunajská Streda (s priemerným ročným ziskom viac ako 250 osôb). Viac ako 100 osôb priemerne za rok pribudlo migráciou aj v regiónoch Žilina, Levice a Komárno. Relatívne (na 1000 obyvateľov) sa migračné zisky prejavili výrazne najmä v regiónoch Bratislava a Dunajská Streda a okrem nich aj v regiónoch Šaľa - Galanta, Skalica - Holíč, Piešťany, Levice a Komárno. Je pozoruhodné, že v regióne hlavného mesta sa koncentrovalo 57 % a spolu s dvojicou susedných regiónov dokonca až 71 % z celkového úhrnu migračných prírastkov v rámci regionálneho systému.

Úbytky obyvateľstva vnútornou migráciou sa v období 2004 - 2006 vyskytli v 32 funkčných mestských regiónoch, ktoré zaberajú celú severnú a východnú časť Slovenska. Absolútne najväčšie straty (viac ako 400 osôb priemerne za rok) zaznamenali regióny Košice a Poprad. K menším, no stále ešte významným stratám (viac ako 140 osôb ročne) došlo aj v regiónoch Spišská Nová Ves, Humenné, Bardejov, Stará Ľubovňa, Rimavská Sobota a Čadca. V relatívnych hodnotách sú migračné úbytky najväčšie v malých alebo periférne položených regiónoch Stará Ľubovňa, Snina, Tvrdošín – Nižná, Bánovce nad Bebravou, Svidník – Stropkov a Dolný Kubín.

Literatúra

- BEZÁK, A., 2000: Funkčné mestské regióny na Slovensku. Geographia Slovaca, 15. Bratislava (Geografický ústav SAV).
- BEZÁK, A., 2002: Interregionálne migrácie na Slovensku v rokoch 1981–1998. Sociológia, 34, 327–344.
- BEZÁK, A., 2004: Základné črty interregionálnych migrácií na Slovensku v rokoch 1986–2003. Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Matthiae Belli, Geografické štúdie, 12, 99–104.
- BEZÁK, A., 2006: Vnútorné migrácie na Slovensku: súčasné trendy a priestorové vzorce. Geografický časopis, 58, 15–44.

Tento príspevok vznikol v rámci riešenia vedeckého projektu č. 2/6041/26-A „Priestorová štruktúra vnútorných migrácií na Slovensku v post-transformačnom období“, ktorý bol čiastočne financovaný grantovou agentúrou VEGA.

Interregional Migration in Slovakia in 2004 – 2006

Anton BEZÁK

Summary: *This paper aims to present a concise review of changing pattern of internal migration in Slovakia during the 2004 - 2006 period. In the introductory section, the basic trends of internal migration in Slovakia after 1989 are examined. The analysis confirms the long-term decline in the level of internal migration over the 1990s accompanied by a rapid decrease of the efficiency of migration in redistributing population. In the early 2000s, however, substantial changes were occurring in the migration system with a complete reversal of the previous pattern.*

In the second part of the paper, main characteristics of migration flows between the 51 functional urban regions are analyzed. The characteristic feature that emerges from the analysis is the high degree of concentration of gross migration flows into a relatively low number of spatial channels. It is mainly a result of the importance of the Bratislava functional region as the “engine” of interregional migration system both attracting and generating the major flows. At the same time, a steady decline in the number of moves is apparent as the distance separating regions increases. Another point that can be made is that approximately half of interregional moves take place between adjacent regions. Finally, it was found that every main migration stream tends to beget an opposite and almost equal counterstream. It consequently follows that net migration flows represent only a tiny proportion of total exchange between pairs of functional urban regions.

The last part of paper provides some insights into regional pattern of migration balance. In the 2004 - 2006 period, positive migration balances were found in 19 functional urban regions situated in spatially contiguous area of south-western and south-central Slovakia. The largest gains in both absolute and relative terms were recorded in the Bratislava functional region, which along with two adjacent regions of Šaľa - Galanta and Dunajská Streda concentrates as much as 70 % of the total migration gain in Slovakia. Negative migration balances occurred in 32 functional urban regions that cover the whole northern and eastern part of Slovakia.

Adresa autora:

prof. RNDr. Anton Bezák, DrSc.
Katedra regionálnej geografie, ochrany a plánovania krajiny,
Prírodovedecká fakulta, Univerzita Komenského
Mlynská dolina, 842 15 Bratislava
bezak@fns.uniba.sk